

Dr Agnieszka Szykuła-Żygawska
Zamojski Kwartalnik Kulturalny

Nieznany obraz Rafała Hadziewicza *Modlitwa w Ogrójcu* Przyczynek do historii szczebrzeszyńskich zamówień malarza

W 2016 r. minęło 130 lat od śmierci Rafała Hadziewicza – wybitnego malarza II połowy XIX w., absolwenta Szkół im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie, Uniwersytetu Warszawskiego oraz szkół artystycznych w Paryżu. Na tę okoliczność Muzeum Narodowe w Kielcach, mieście, w którym malarz zamieszkał pod koniec życia, zorganizowało pierwszą tak dużą wystawę poświęconą twórczości malarza. Wartościowym dopełnieniem prezentacji prac ze zbiorów muzeów oraz prywatnych kolekcji była publikacja – pokłosie kilkuletnich wnikliwych kwerend terenowych i archiwalnych. Autorzy wystawy i wydawnictwa dążyli do maksymalnie całościowego ukazania życia twórczego Rafała Hadziewicza¹.

Ten urodzony w Zamchu malarz, syn urzędnika Ordynacji Zamojskiej, po ukończeniu szkół artystycznych „powrócił” w rodzinne strony serią zamówień na święte wizerunki do kościołów. Około 1829 r. powstał obraz św. Michała walczącego ze smokiem, przeznaczony do kościoła Bernardynów w Radecznicy. Z 1850 r. pochodzi obraz św. Mikołaja z kościoła, któremu patronuje ten święty w Szczebrzeszynie – mieście, w którym Hadziewicz uczęszczał do szkoły średniej. Ponad trzy lata później malarz namalował obraz św. Bartłomieja do kościoła w podzamojskim Sitańcu. W 1869 r., jako uznany już w kraju malarz,

---

1 *Rafała Hadziewicza twórcze życie*, katalog wystawy monograficznej, red. J. Kaczmarczyk, Kielce 2016.

otrzymał zamówienie od ordynata Tomasza Franciszka Zamoyskiego. Na jego zlecenie wykonał do kolegiaty (obecnie katedry) w Zamościu obrazy Trójcy Świętej i św. Anny nauczającej Marię². Z tego też czasu pochodzi scena Koronacji NMP do kościołka św. Jana Nepomucena w Zwierzyńcu.

W 1878 r. Hadziewicz namalował św. Jana Nepomucena i Matkę Bożą Szkaplerzną do kościoła we Frampolu. Ostatnim znanym obecnie zamówieniem z tych terenów jest realizacja do nowo wybudowanego kościoła w Łukowej – scena wniebowzięcia NMP, powstała po 1880 r.

Piotr Kondraciuk w tekście napisanym po zapoznaniu się z wystawą i albumem zaznaczył jednak, że [...] *przypuszczalnie nie są to wszystkie prace artysty, jakie zdobyły – lub zdobiją – wnętrza zamojskich kościołów. Na jednym z akwarelowych szkiców malarza z przelomu lat 1884/1885 znajduje się napis dedykacyjny, z którego wynika, że jest to szkic obrazu św. Dominika z kaplicy biłgorajskiej (obraz nie zachował się)*³. Dodał, że *analiza materiałów skonfrontowana ze stanem faktycznym zamojskich kościołów może ujawnić inne jeszcze dzieła malarza*⁴, jak choćby nieznaną badaczom z muzeum w Kielcach realizację z Frampola.

Dotychczasowe realizacje Hadziewicza to obrazy powstałe do ważnych kościołów w Ordynacji Zamojskiej – Radecznicy, Biłgoraja czy Szczebrzeszyna. Hadziewicz był związany szczególnie z parafią w ostatniej z wymienionych miejscowości, wszak tutaj mieszkał podczas nauki w szkole średniej.

Proboszczami owej prebendalnej parafii Ordynacji Zamojskiej byli kapłani назначeni przez ordynatów, zazwyczaj piastujący inne jeszcze funkcje.

Ksiądz Marcin Gosiewski, proboszcz szczebrzeszyńskiej parafii w latach 1824-1848, urodził się 9 listopada 1777 r.⁵ w Kimaszewicach,

---

2 Szkice do owych obrazów pozostają w zbiorach Muzeum Zamojskiego w Zamościu i prywatnych Andrzeja Kędziory.

3 P. Kondraciuk, *Rafał Hadziewicz i jego dzieła na Zamojszczyźnie*, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny”, 2017, nr 1.

4 Ibidem.

5 Na temat braci Gosiewskich podawane są sprzeczne informacje. Po części wynika to z błędów na tablicy inskrypcyjnej na mogiłach obydwu na cmentarzu parafialnym w Szczebrzeszynie. Błędy dotyczą m.in. dat śmierci. W przypadku ks. Marcina Gosiewskiego jest to data „1858”. Trzeba tu oddać pierwszeństwo metryce, z której wynika, że kapłan zmarł w 1848 r. Nagrobek ze wspólną inskrypcją znajduje się za kaplicą św. Leonarda na tym cmentarzu.

jako syn Piotra i Marianny z Karwowskich⁶. Wiadomo, że miał co najmniej jednego brata, młodszego o 6 lat Stanisława, który również kształcił się na kapłana.

Marcin Gosiewski w latach 1781-1794 uczył się w szkole w Szczu-
cinie. W 1796 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Pułtusk. Około 1800 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Posługę rozpoczął jako wikariusz w kościele w Jędrzejowie, a następnie objął na trzy lata probostwo w parafii w Zawadach (diecezja augustowska). W 1813 r. biskup diecezjalny skierował go do seminarium, na stanowisko profesora. Pod koniec tego roku ks. Gosiewski pełnił już funkcję rektora Szkół Łomżyńskich. Wiadomo, że wraz z bratem Stanisławem byli też czynnymi żołnierzami.

Nie wiadomo, jak ks. Gosiewski, pełniący obowiązki kapłańskie w odległej diecezji augustowskiej, zyskał znajomość z Zamoyskimi. Czy został przedstawiony Stanisławowi Kostce Zamoyskiemu z racji pełnionej funkcji wykładowcy? Tak czy inaczej znajomość z ordynatem była na tyle zażyła, że w 1816 r. pozwolił sobie na skierowanie do niego prośby o rozważenie możliwości objęcia przez niego probostwa w parafii św. Mikołaja w Szczepieszynie.

Być może z powodu trudnej sytuacji politycznej Ordynacji Zamojskiej temat został odłożony. W dwa lata później ks. M. Gosiewski otrzymał natomiast w Szczepieszynie stanowisko rektora Szkół im. Zamoyskich. Nauczał m.in. historii powszechnej. Funkcję rektora pełnił do 1827 r., kiedy zdecydował się ustąpić z tego stanowiska po kolejnej fali ukrytych represji wobec uczniów⁷. Jako pedagog i przyjaciel zachował się we wspomnieniach innego nauczyciela – Stanisława Kiewlicza.

Po 1824 r. ordynat zatwierdził rozdzielenie probostwa kolegiackiego zamojskiego od szczepieszyńskiego. Funkcję proboszcza w drugiej z parafii powierzył ks. Marcinowi Gosiewskiemu. Trzy lata później posługę kapłańską przy kościele św. Katarzyny w Szczepieszynie rozpoczął brat Marcina – Stanisław. Pełnił również funkcję kapelana szpitala w Szczepieszynie.

---

6 Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej cyt. APL), *Parafie Rzym.-kat. woj. Lubelskiego, Parafia św. Mikołaja w Szczepieszynie, Akta stanu Cywilnego, 1848 r., zgony, akt nr 256.*

7 A. Przysada, *Rys historyczny Szczepieszyna i jego dziewiętnastowiecznych szkół*, [w:] *Zakłady kształcenia nauczycieli w Szczepieszynie i ich wychowankowie*, red. S. Kosiński, Lublin 1975, s. 17.

Ks. Marcin Gosiewski był kanonikiem diecezji lubelskiej, prezesem Rady Powiatowej Zakładów Dobroczynnych i sędzią Sądu Pokoju Okręgu.

Jako świątły kapłan dbał nie tylko o strawę duchową swoich parafian. Podjął się reperacji wymagających tego sprzętów kościelnych, w tym konserwacji świątyni. Zainteresował się kaplicą cmentarną św. Leonarda w Szczepieszynie i doprowadził do jej konserwacji.

Sprawował funkcję proboszcza do 23 października 1848 r., kiedy zmarł. Wraz z bratem Stanisławem (zm. w 1860 r.) pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Szczepieszynie.

Niecały miesiąc po śmierci kapłana, 15/ 27 listopada, w probostwie, które zamieszkiwał ks. Marcin Gosiewski, notariusz Jan Kanty Kostecki dokonał spisu inwentarza majątku po nim. Wykaz majątku zawarto na 28 stronach. Uwagę zwraca długa lista zbiorów bibliotecznych ks. Gosiewskiego oraz zawarty na końcu rozdziału *Meble* indeks obrazów, które kapłan posiadał w swoim mieszkaniu.

Wśród książek przeważała oczywiście literatura teologiczna, m.in. homilie, kazania, brewiarze, nauki czy teksty synodów. Na kolejnych pięciu kartach znajdują się opisy obrazów. Przeważa tematyka sakralna. Są to wizerunki: św. Hieronima, św. Józefa, św. Heleny, św. Jana, św. Marii Magdaleny, proroka Dawida, głowa św. Jana, Matki Boskiej, Matki Boskiej Bolesnej, św. Piotra, „obrazki” z życia Pana Jezusa czy też *Siedem sakramentów*. Do zbioru zostały włączone też ujęcie *najjaśniejszego cesarza Alexandra [...] za szkłem* oraz przedstawienie króla Augusta i wyobrażenie miasta. Z lakonicznych opisów można wywnioskować o wielkości ujęć – wizerunki są określane mianami *obraz*, *obraz większy* bądź *obrazek*, *obrazek mały*. Techniki wykonania to *landszaft*, *landszafcik za szkłem*, *obraz krzyżykową robotą*, *oprawy – w ramkach*.

Można przypuszczać, że część obrazów, zwłaszcza tych dużych, o tematyce religijnej, była przeznaczona do kościoła św. Mikołaja. Nie wiadomo nic o czasie ich powstania, czy ufundował je ks. Gosiewski, czy też przeniósł z kościoła na plebanię, choćby te wymagające odnowy.

Pod koniec wykazu obrazów widnieje interesująca wzmianka, dająca pełniejszy obraz zainteresowań artystycznych ks. Marcina Gosiewskiego. Czytamy: *Wedle podania ks. Stanisława Gosiewskiego brata zmarłego x Marcina Gosiewskiego znajduje się w Warszawie u Hadziewi-*

cza malarza obraz Jezusa Chrystusa w Ogrójcu dobrego pędzla pożyczony do zdjęcia kopii⁸.

W twórczości Hadziewicza wątki pasyjne, do których należy scena z Ogrójca, zajmują marginalne miejsce. Wiadomo o obrazie ilustrującym ten temat, namalowanym do kościoła w Piotrkowie Trybunalskim. Do czasów obecnych zachowały się dwa szkice tej sceny: jeden ołówkiem, drugi ołówkiem i akwarelą⁹.

Krótki zapis w inwentarzu ks. Marcina Gosiewskiego dostarcza więcej pytań niż faktów. Czy wypożyczony obraz pochodzi z kościoła św. Mikołaja w Szczepieszynie, skoro nie funkcjonuje w inwentarzach tego kościoła? Można wątpić, że został oddany, ponieważ nie jest notowany w opisach świątyni z końca XIX i początku XX w.¹⁰ Czy obraz, który miał powstać, był prywatnym zamówieniem kapłana, czy też planowano duży wizerunek do kościoła? Wreszcie, czy powstał kolejny, na wzór owego obrazu?

Obraz został wypożyczony zapewne przez ks. Gosiewskiego i daje pierwszeństwo innemu, o którym wiemy, że został namalowany w 1850 r. przez Hadziewicza do kościoła św. Mikołaja w Szczepieszynie. Jest to usytuowany w ołtarzu głównym wizerunek patrona parafii. Powstał w dwa lata po śmierci ks. Gosiewskiego, ale to owego światłego kapłana należy uznać za inicjatora przedsięwzięcia. Informacja z inwentarza wzbogaca naszą wiedzę o relacjach malarza z miasteczkiem, w którym spędził lata szkolne. Osobą, która pozostawała w kontakcie z malarzem i być może inicjatorem zamówienia dwóch obrazów był proboszcz i nauczyciel Marcin Gosiewski.

---

8 Archiwum Państwowe w Zamościu, Akta notariusza Jana Kantego Kosteckiego, 1849 r. [Inwentarz majątku po zmarłym ks. Marcinie Gosiewskim, proboszczu parafii św. Mikołaja w Szczepieszynie], k. 1052.

9 *Rafała Hadziewicza twórcze życie...*, s. 114-118.

10 Nie są znane losy inwentarza pośmiertnego Rafała Hadziewicza – taki wykaz, o ile powstał, nie zachował się. Za przekazanie tej informacji dziękuję Pani Joannie Kaczmarczyk z Muzeum Narodowego w Kielcach – biografce malarza i redaktor albumu powstałego na okoliczność wystawy jego prac w Muzeum Narodowym w Kielcach w 2016 r.

Aneks I

Szczebrzeszyn, cmentarz parafialny, inskrypcja na mogile braci, księży Marcina i Stanisława Gosiewskich [ryc. 1]:

Tu spoczywają zwłoki dwóch braci Gosiewskich przedtem żołnierzy a potem kapłanów: Ksiądz Stanisław Gosiewski pleban parafii Poryte Diecezji Augustowskiej, a od roku 1827 kapłan przy kościele u św. Katarzyny w Szczebrzeszynie. Urodzony 1773, wyświęcony 31 V 1840 zmarł 30 XI 1860 roku. Ksiądz Marcin Gosiewski rektor Szkół Łomżyńskich i pleban parafii Zawady w Diecezji Augustowskiej od 1818 roku rektor Szkoły Zamoysko – Szczebrzeskiej, kanonik Diecezji Lubelskiej, prezes Rady Powiatowej Zakładów Dobroczynnych i Sędzia Pokoju Okręgu Zamoyskiego urodzony 1779, wyświęcony 1800 zmarł 1858.

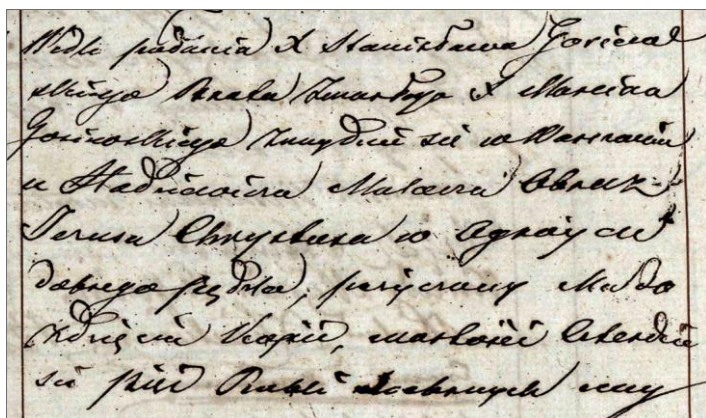
Aneks II

Archiwum Państwowe w Zamościu, *Akta notariusza Jana Kantego Kosteckiego*, 1849 r. [Inwentarz majątku po zmarłym ks. Marcinie Gosiewskim, proboszczu parafii św. Mikołaja w Szczepieszynie], k. 1050-1052.

52. Jeden Obraz Najjaśniejszego Cesarza Alexandra w ramach za szkłem [...]
53. Landszaft za szkłem świętego Jana [...]
54. Pięć obrazków w ramach wychowanie dzieci dobrej Matki [...]
55. Dwa obrazki Życia Pana Jezusa [...]
56. Obrazek Świętego Józefa [...]
57. Małych Obrazków dwa i trzeci większy Matki Boskiej w ramach za szkłem [...]
58. Obraz Świętego Piotra w ramach za szkłem [...]
59. Obraz głowa Świętego Jana [...]
60. Obraz króla Augusta stary [...]
61. Obrazek Świętego Hieronima [...]
62. Siedm Sakramentów w ramach [...]
63. Obrazek Maryi Magdaleny [...]
64. Obrazek Świętej Heleny [...]
65. Obraz wyobrażenia miasta krzyżową robotą [...]
66. Obraz Dawida proroka [...].
67. Dwa obraz [...] różne na płótnie [...]
68. Obraz Matki Boskiej [...]
69. Obraz Matki Boskiej Bolesney [...]
70. Powinszowanie za szkłem [...]
71. Wedle podania ks. Stanisława Gosiewskiego brata zmarłego x Marcina Gosiewskiego znajduje się w Warszawie u Hadziewicza malarza obraz Jezusa Chrystusa w Ogrójcu dobrego pędzla pożyczony do zdjęcia kopii [ryc. 2].

Ryc. 1. Szczepieszyn, cmentarz parafialny, nagrobek na mogile braci Stanisława i Marcina Gosiewskich, fot. J. Makara

Ryc. 2. Archiwum Państwowe w Zamościu, Akta notariusza Jana Kantego Kosteckiego, 1849 r. [Inwentarz majątku po zmarłym ks. Marcynie Gosiewskim, proboszczu parafii św. Mikołaja w Szczepieszynie], zapis dotyczący obrazu wypożyczonego przez malarza Rafała Hadziewicza